

הנחיה:

שאל דה מלאך

כתיבה:

שרה שושן

אפי הורוביץ

שאל דה מלאך

עריכה:

שרה שושן

שאל דה מלאך

בהוצאת:

עזרא - תנועת הנוער החרדי הלאומי בארץ ישראל

אגף חינוך

רח' בית הדפוס 11, ירושלים

טלפון: 02-5371640 פקס: 02-5372639

<http://www.ezra.org.il> hanhala@ezra.org.il

© כל הזכויות שמורות, ירושלים, תש"ע

תוכן עניינים

5	הקדמה
7	תרבות הצריחה
13	משומש במצב טוב
21	הכי טבעי שיש
25	לעובדה ולשומרה
27	מלוא כל הארץ כבודו
31	העולם שבתוכי
39	בונים חזון משנים מציאות
35	נספחים

הקדמה

כתוב המדרש:

”בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את האדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן, ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן, וכל מה שבראתי בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם תקלקל אין מי שיתקן אחריך” (קהלת רבה, ז)
חז”ל מלמדים אותנו במדרש את האחריות הרבה שלנו ביחס לעולם בו אנו נמצאים.

החוברת שלפניכם היא פרי מאמץ משותף של התנועה ושל המשרד לאיכות הסביבה. החוברת באה ליידע ולהפגיש אותנו עם נושא שמוכר לכולנו, ועם זאת, מעטים מאיתנו המכניסים אותו לשיגרת חייהם. החוברת מנסה להציף את הנושא, לתת מידע, אבל יותר חשוב מכך, לנסות לשנות את הרגלי היום יום שלנו ביצירת עולם כמקום שטוב לכולם להיות בו.

חזקו חברים

שאל דה מלאך

ראש מחלקת הדרכה

ירושלים תשע

תרבות הצריכה

מטרת היחידה: המדריכים יכירו את תרבות הצריכה והשפעתה על העולם.

מבנה היחידה:

1. מאפייני תרבות הצריכה – עובדות (פרסום, כסף, הרס סביבתי)
2. הערכה של תרבות הצריכה – לטוב ולרע
3. בחינה עצמית – איפה אני בכל הסיפור הזה? מה באמת אני צריך?

מהלך היחידה:

1. מאפייני תרבות הצריכה – עובדות (פרסום, כסף, הרס סביבתי)

עולם הפרסום

מטרת שלב זה היא להמחיש למדריכים עד כמה הפרסום הוא חלק משמעותי וגדול מחיינו. לשם כך נבחר באחת המתודות הבאות:

א) נשחק משחק אסוציאציות על חברות ופרסומות – אחד המדריכים יגיד שם של חברה (לדוגמה – סלקום) ושאר המדריכים יצטרכו להעלות מה זה מעלה להם. (סגול, בית, מבצעים וכד') מי שנגמר לו האסוציאציות מפסיד.

ב) נציע למדריכים קולה בשתי צורות – פעם אחת בבקבוק מעוך ומשומש של סופר דרינק ובפעם השניה בבקבוק המקורי של החברה. בכך נמחיש כמה משמעותי עקרון המיתוג – כשלא המוצר עצמו הוא העיקר אלא כל מה שנלווה אליו, התחושה שהמשווק רוצה ליצור בעזרת המוצר, ההילה שלו.

נספר למדריכים על הניסוי של פבלוב:

הניסוי של פבלוב

במסגרת מחקריו על מערכת העיכול ערך פבלוב ניסוי בהשתתפות כלבים ובו האכיל אותם. פבלוב ראה שבכל פעם שכלביו רואים אותו, הם מתחילים להזיל ריר, כי הם חושבים שהוא הולך להאכיל אותם. אפילו בפעמים שלא הייתה בידו קערת אוכל, הם הזילו ריר. הוא ביצע ניסוי כדי לחקור את התופעה: הוא נתן למספר כלבים אוכל, ובאותו זמן צלצל בפעמון. בכל פעם שהכלבים ראו את האוכל, הם הזילו ריר (פעולה רפלקסית אוטומטית). אחרי מספר פעמים, פבלוב צלצל בפעמון, אך לא הביא להם אוכל. למרות זאת, הכלבים עדיין ריירו. בעקבות זאת, פבלוב חילק את הגירויים לשני סוגים: גירוי בלתי מותנה וגירוי מותנה. גירוי בלתי מותנה הוא גירוי שהגוף מגיב אליו באופן טבעי, ללא צורך באימון, בעוד שגירוי מותנה הוא גירוי מלאכותי, שמתבצע רק אחרי למידה ואימון. פעולה זו כונתה התניה קלאסית - תהליך למידה, שבו גירוי מסוים שחוזר על עצמו, מעורר תגובה רפלקסיבית, גם אם התקיימה רק רמיזה לגירוי. (מתוך וקיפדיה)

כעת ננסה להמחיש את המנגנון הנפשי שעליו פועלת הפרסומות על פי הניסוי של פבלוב – ההתניה הקלאסית, כעת, נשאל את המדריכים – למה זה כ"כ מצליח?

ההצלחה של פרסומת תלויה בכך שהלקוח וקונה גם את מה שאינו נזקק לו באופן אמיתי. זו כל מהותה של הפרסומת, לשכנע אותך לצרוך. האם דבר זה הוא שלילי, או חיובי? מדוע? (בגלל שלי זה לא טוב, או בגלל שלעולם זה לא טוב? כמובן שנראה במהלך היחידה כי שני הגורמים האלו קשורים זה בזה).

המחיר הסביבתי

כעת נציף כמה עובדות ידועות יותר ופחות בנוגע למחיר הסביבתי של תרבות הצריכה. נצרף את השאלון על טביעת הרגל האקולוגית (**נספח 1**) ונמחיש עד כמה החיים שלנו כפי שהם לא מאפשרים קיום ארוך טווח או קיום הוגן כלפי שאר העולם. (20 אחוז מתושבי הכדור משתמשים ב80 אחוז מהמשאבים שלו, וכר').

נראה כי תרבות הצריכה גורמת לכך שאנו מנצלים את העולם באופן שלא מאפשר לו להתקיים.

2. הערכה של תרבות הצריכה – לטוב ולרע

כעת נקיים משפט פומבי לתרבות הצריכה – נציב סניגור, מולו קטיגור, ונמנה שופט מביין המדריכים. חבר מושבעים ישמע טיעוני בעד (חברת שפע, מגוון אפשרויות, נוחות) ונגד (מחיר סביבתי, חברה קפיטליסטית, המרת צרכים רוחניים בחומריים)

3. בחינה עצמית – איפה אני בכל הסיפור הזה? מה באמת אני צריך?

לאחר שנסיים את המשפט, ננסה לבחון את עצמנו -איפה אני בכל הסיפור הזה? מה באמת אני צריך ומה סתם מותרות? נשאיר את הדברים פתוחים, לקראת היחידה הבאה.

נספח 1

שאלון תרבות הצריכה

שאלון – טביעת הרגל האקולוגית

האם שאלת את עצמך כמה "טבע" נדרש כדי לקיים את רמת החיים שלך? כדי לבדוק זאת, כל שעליך לעשות, זה לענות על השאלות להלן. אנא בחרו את התשובה המתארת בצורה הקרובה ביותר את המצב בביתכם.

באיזה תדירות את/ה אוכל/ת אוכל מן החי? בשר, עוף, דגים, ביצים, מוצרי חלב

10	אף פעם
20	לעיתים רחוקות – צמחוני – לא בשר ועוף, מדי פעם ביצים/מוצרי חלב
30	לפעמים – לרוב בלי בשר ועוף, ביצים ומוצרי חלב כמעט כל יום
40	בדרך כלל בשר פעם או פעמיים בשבוע
50	פעם ביום – בשר כל יום
70	כמעט בכל ארוחה בשר ביצים ומוצרי חלב

כמה מהאוכל שלך הוא אוכל מעובד, ארוז או מיובא?

20	מעט מאוד, רוב האוכל לא מעובד, לא ארוז ומגודל בישראל
50	כרבע
100	כמחצית
150	כ- 3/4
200	רוב האוכל מעובד, ארוז ומגיע מרחוק

כמה פעמים בשבוע את/אתה אוכל/ת מחוץ לבית?

0	לעיתים רחוקות
10	פעם בשבוע
20	פעמיים שלוש בשבוע
30	כל יום

עד כמה האוכל באכילה בחוץ מתבסס על על מזון מעובד או מיובא?

0	בעיקר אוכל מקומי לא מעובד, לא ארוז מגודל בישראל
20	לעיתים רחוקות במסעדות מסוגים שונים
30	לעיתים קרובות ארוחות במסעדות יוקרה
50	לעיתים קרובות במזללות של מזון מהיר למשל מקדונלד

האם את/ה ממחזרת?

80	כלל לא
60	רק פלסטיק לכלובים ברחוב
40	פלסטיק לכלובים ובקבוקים לחנות או למרכז מיחזור
30	פלסטיק לכלובים ובקבוקים לחנות או למרכז מיחזור, ובטריות
20	פלסטיק נייר ובטריות
10	זבל אורגני לקומפוסט
0	זבל אורגני לקומפוסט, מיחזור פלסטיק, נייר בטריות

האם את/ה חוסכים חשמל?

10	כן, הן בהתנהגות והן בצרכנות נבונה ובידוד הבית
20	כן, בהתנהגות אישית למשל כיבוי אורות בבית, לא מחמם ומקרר את הבית מעבר למידה סבירה
40	כן, קונים מכשירי חשמל יעילים
80	לא

האם חוסכים במים?

10	כן, בהתנהגות היומיומית וגם אביזרי חסכון בבית
----	--

30	כן, בהתנהגות היומיומית
70	לא
מהו אמצעי התחבורה שבו את/ה מגיע ללימודים לעבודה לבילויים?	
0	ברגל או באופניים
30	בתחבורה ציבורית או הסעות מאורגנות
50	ברכב פרטי או במונית עם עוד אנשים
100	ברכב פרטי או במונית לבד
האם למשפחה יש רכב?	
0	אין רכב ממונע כלשהו
20	אופנוע
50	מכונית קטנה
80	מכונית משפחתית
120	מכונית גדולה
160	רכב שטח
מה הממוצע שאת/ה נוסעים ברכב פרטי בשבוע?	
0	אפס ק"מ
10	10-50
30	50-150
60	150-300
120	300-500
200	יותר מ 500
בממוצע כמה נוסעים ברכב?	
100	בדרך כלל לבד
50	עם נוסעים נוספים 50%
0	בדרך כלל ברכב מלא
בממוצע כמה שעות טסת בשנה?	
0	אפס שעות
30	5
60	10
150	25
300	50
באיזה סוג בית אתם גרים?	
100	בית צמוד קרקע
50	בית דו משפחתי או בבניין עם עד 4 דירות
20	דירה בבניין רב קומות
מה גודל הבית שלך?	
10	שני חדרים
20	שלושה חדרים
30	ארבעה חדרים
40	חמישה חדרים
50	שישה חדרים
80	שבעה חדרים ויותר
האם את/ה נוהג/ת לקנות דברים שאינם נחוצים לך?	
0	אף פעם לא
20	לעיתים רחוקות בלבד

80
100

לעיתים קרובות
הארונות שלי מלאים בדברים שאינם בשימוש

מספר הנקודות שצברת

משומש ב"מצב טוב"?

מטרת הסדנא: המדריכים ירכשו מיומנויות שימוש נכונות ביחס לסביבתם.

מבנה הסדנא:

(א) האם יש שימוש נכון?

(ב) לפי מה נקבע מהו שימוש נכון?

(ג) איפה ביומיום אנו משתמשים נכון ולא נכון ואיך ניתן לשפר את שימושינו.

מהלך הסדנא:

(א) האם יש שימוש נכון?

נתחיל עם כמה משחקים(לא חייבים את כולם, כדאי לבחור את המתאימים ביותר לקבוצה):

1. נעביר בין המדריכים שקית, מלאה בחפצים (מפתח, שקית, כדור, אטב כביסה וכד'). כל מדריך יכניס את ידו, יוציא חפץ ויסתיר אותו משאר הקבוצה. לאחר מכן יערך סבב, בו כל מדריך צריך להסביר מה החפץ אותו הוא מחזיק בידו, בלי להזכיר את שם החפץ או פועל הקשור לכך.
2. נשחק טאבו (נספח 1), שוב הרעיון הוא להגדיר משהו, בלי להשתמש בשמו.

3. נתחלק לכמה קבוצות, ונשחק של מי השורה הזאת עם חפצים. כל קבוצה צריכה להמציא כמה שיותר שימושים לחפץ. הקבוצה שמנצחת היא זו שלא נגמרים לה הרעיונות.

כעת נשאל שאלת "כפירה" - מהו שימוש נכון בחפץ? מהו מפתח? מן הסתם הגדרנו מפתח כמשהו שפותח. אבל האם אפשר להשתמש במפתח על מנת לחרוט בחול? כן. אז מהו מפתח באמת? במשחק השלישי לדוגמא, השתמשנו בכדור בהמון צורות. מהי הצורה הנכונה? האם יש בכלל שימוש נכון?

נחלק את המדרש הבא - וננסה לראות מה הוא עונה לשאלות אלו:

"ויחכם מכל האדם, אדם הראשון מה היתה חכמתו? את מוצא כשבקש הקב"ה לבראות את האדם נמלך במלאכי השרת, אמר להם: (בראשית א) נעשה אדם בצלמנו, אמרו לפניו: (תהלים ח) מה אנוש כי תזכרנו, א"ל: אדם שאני רוצה לבראות חכמתו מרובה משלכם, מה עשה כינס כל בהמה חיה ועוף והעבירן לפניהם, א"ל: מה שמותן של אלו? לא ידעו, כיון שברא אדם, העבירן לפניו אמר

שאלות מנחות:

1. לפי המדרש - מה תפקידו של השם?
2. האם יש שם "נכון" / "אמיתי"?
3. מה יתרון האדם על המלאכים?
4. מה לדעתכם חושבים המאלכים?
במקום סיכום, נעבור אל השלב הבא.

ב) לפי מה נקבע מהו שימוש נכון?

נחלק את הקבוצה לכמה כלי/ חפץ, עם כמה אפשרויות שימוש. הקבוצה תצטרך לסדר מהן האפשרויות המועדפת עליה מה"הכי טובה" ל"הכי רעה":

זהב
(א) תכשיט
(ב) שעון
(ג) מעצור לדלת
(ד) מטיל זהב
ה' רל

עץ
(א) להכין ממנו ניר.
(ב) לתלות עליו נדנדה.
(ג) לבנות כסא.

בקבוק זכוכית משומש
(א) להשתמש בו כאגרטל
(ב) לזרוק אותו לזבל
(ג) מכשיר

מים
(א) שתיית המים.
(ב) מזרקה.
(ג) מלחמת מים.
(ד) להכין הולה.

נחזור למליאה, ונפרוס על הריצפה בריסטול. כעת נבחן את האפשרויות אותם העלו הקבוצות. אם יש עדיין שמן, כדאי להגיע גם להחלטה של כלל הקבוצה. ננסה בדין על כך לבחון מה השיקולים שהנחו את הקבוצות בקבלם את ההחלטות. כל פעם שמישהו מעלה משהו שנראה כמו הגדרה, נרשום אותה על הבריסטול. נשאל את

הקבוצה האם יש כאן הגדרה המקובלת עליהם?

נחלק/נפרוס כעת את הפתקים הבאים:

לשם מה?!
לשם צורך
קיומי, נקודה.

לשם מה?!
סתם...

לשם מה?!
לא משנה!

לשם מה?!
לשם הנאה, מה,
אסור?!

נבקש מהם להצמיד את כל אחד מהפתקים לכל אחת מהאפשרויות. (לשתות מים להנאה, לשתות מים סתם, לשם צורך קיומי וכו'). נשאל כעת האם הסדר אותו סידרנו ישתנה? למה? האם זה בכלל משנה? (אופציה ד!)

נלמד כי שימוש נכון מורכב בעצם משתי נקודות יחס – אני והסביבה. נזכיר את מה שהיה בפעולה השנייה ביחס לשימוש "נכון וקשוב, ונעבור לשלב המסכם.

ג) איפה ביומיום אנו משתמשים נכון ולא נכון ואיך ניתן לשפר את שימושינו.

כעת נבקש מכל אחד מהמדריכים לחשוב על הפעולות אותם העביר בשבועיים האחרונים, ולרשום את השימושים שעשה במהלכם בחפצים/ מקומות אנשים וכו'. אם קשה להביא רעיונות רק מפעולות, ניתן להביא גם פעולות ממהלך חיי היומיום שלנו. חשוב שכל אחד מהמדריכים ירשום לפחות עשרה רעיונות.

כעת נחלק להם את הגרף, הממחיש את הצירים עליהם דיברנו (גרף קשב, נספח 2) ונבקש לשים את כל אחד מהאירועים – שימושים על הגרף. לאחר שמיקמנו את כל האירועים, נשאל את המדריכים – איזה סוג של "משתמשים" הם יצאו? (קשוב לעצמי/ קשוב לסביבה/ קשוב לשניהם/ או לא קשוב).

נעלה דרכים לשינוי העניין, ולראות איך ניתן להשתפר הן ברמה האישית, הן ברמה הקבוצתית, והן ברמה הסניפית – תנועתית.

לסיכום חשוב להדגיש שאין "דרך נכונה" ומותר גם להיות קשוב לעצמי, או להנות
סתם. אבל חשוב לעשות זאת מתוך מודעות רחב לכלל השיקולים.
השתמשו בהנאה!

נספח 1

טאבר

שער האריות

אריה
צנחנים
ששת הימים

ירושלים

עיר
בירה
בית"ר

כותל

אבנים
מערבי
תפילה

עיר דוד

מלך
דוד
כיבוש

גן החיות

בעלי חיים
ספארי
קניון מלחה

שער הפרחים

פרח
שער
ריח טוב

הכנסת

ממשלה
אהוד אולמרט
חבר כנסת

מלחמת ששת הימים

צנחנים
מספר
אריות

בית"ר

צהוב-שחור
כדור רגל
טוטו תמוז

אצטדיון טדי

כדור רגל

ירושלים

מגרש

בית המקדש

שלמה

ירושלים

קורבנות

יום ירושלים

תאריך כ"ה באייר

שחרור

כותל

הכי טבעי שיש

מטרת הסדנא:

1. המדריכים ישליכו את הידע שקיבלו בפעולה הקודמת במערך על חיהם שלהם.
2. המדריכים יכירו בהכרח להתאים את עצמם לסביבה בה הם חיים.

מבנה הסדנא:

1. Can you see??

2. חיים בארמון או חיים בהרמוניה?

3. הסביבה ואני- מבט מחודש

מהלך הסדנא:

1. Can you see??

בחלק זה מטרתנו להציף את האופן בו המדריכים תופסים את הסביבה. לשם כך נבחר אחת מהמתודות הבאות:

✓ נשחק משחק אסוציאציות. נכין קלפים שעל כל אחד מהם כתוב משהו טבעי. נבקש מכל מדריך לשלוף כרטיסיה ולהגיד את השימוש הראשון שעולה לו לראש למראה הדבר. למשל: עץ- כסא, בעלי חיים- לגדל בבית, לילה- לישון, וכו'.

✓ **לשטח:** נחלק את הקבוצה ל 2-3 קבוצות ונחלק לכל קבוצה דף ועט. נגיד לקבוצה שמחר הם צריכים להעביר פעולה מגניבה לחניכים שלהם, ושהתנועה החליטה להשקיע בפעולה הזו את כל המשאבים שיידרשו. נבקש מכל קבוצה לתכנן פעולה ובעיקר להכין רשימת ציוד (כולל ריהוט- הכל. מה שירצו. שיתפרעו) על מנת שנוכל להזמין. לאחר שיסיימו נבקש מכל קבוצה לתאר בקצרה את הפעולה המתוכננת ואת הציוד. עדיין לא נתייחס למשמעות של מה שהם תכננו.

✓ **לסמינריון:** נחלק את המדריכים ל 2-3 קבוצות ונחלק דפים ועטים. נבקש מהמדריכים בצד אחד של הדף לצייר את הסניף המושלם שהם היו רוצים

שיהיה להם- עד הפרטים הקטנים. (מי שממש לא בעניין של ציור- יכול לכתוב). אח"כ נבקש מהם להפוך את הדף ולכתוב רשימה של מה שצריך להיות בסניף, ברמת הצורך ולא המוצר- למשל: צריך שתהיה טמפרטורה נעימה (ולא: מזגן), צריך שיהיו מקומות ישיבה (ולא: ספסלים). נבקש מהם להציג אך גם כאן- עדיין לא נתייחס למשמעות.

2. חיים בארמון או חיים בהרמוניה?

בחלק הזה מטרתנו לבדוק עם המדריכים באיזה אופן הם תופסים את סביבתם ואיזה סוג של שימוש הם עושים בה.

✓ נראה קטע מהסרט פוקהונטס או אווטאר. הסרטים מדברים על אנשים מהעולם הגדול שהגיעו למקום פראי וטבעי שחיים בו ילידים בצורה שנתפסת בעיניים חיצוניות כפרימיטיבית. בקטע מסוים ילידת המקום מראה ל"זר" את נפלאות הטבע שסביבו ושואלת אותו האם הוא מסוגל לראות. הקטע ממחיש את הניתוק של הבא מבחוץ, מהעולם הגדול, מהטבע, מהחי והצומח, וגם מעצמו.

✓ נבדוק ביחד את תוצאות הניסיונות מהחלק הקודם- משחק האסוציאציות ובניית הפעילות / הסניף האידיאלי. לגבי האסוציאציות: האם עץ מזכיר לנו אלון, אורן או שולחן בפירת אוכל? האם חמניה מהווה עבורנו גרעינים לפיצוח או פרח צהוב ויפה? כמה אנחנו מחוברים לסביבה שלנו בתור מה שהיא בפני עצמו, או רק לתוצרים החומריים שהיא נותנת לנו? האם אנו מסוגלים לראות? לגבי בניית פעילות בשטח: האם אנו מזמינים קראוון עם מזגן, כסאות ובריסטולים או גוזניקים, משקפות לראיית לילה ומדריך לזיהוי צמחי בר? האם כשאנו בטבע אנו משתמשים בו כמו שהוא או רוצים להפוך אותו למה שהוא לא? ולגבי תכנון סניף: האם הסניף כפי שתכננו אותו עונה על רשימת הצרכים, או על הרבה מעבר? האם החדר שלנו, הבית שהיינו רויים לבנות, הרכב שהיינו רוצים לקנות הם ביחס ישיר לצרכים שלנו (והצרכים יכולים להיות מגוונים: נוחות, אסתטיקה, יעילות וכו') או שהם מספקים הרבה מעבר? (שואו, ניקור עיניים, מה יגידו עלי וכו').

✓ נפזר על הרצפה תמונות של "השארות חותם" מסוגים שונים: כתובות על תחנות אוטובוס (דני היה פה, ישה"ד 2004, רוני התסלחי לי וכו'), קירות מסטיקים ממסלולים, ציורי גרפיטי ועוד. ננסה לבחון יחד עם המדריכים מאיפה מגיע הצורך הזה בהשארות החותם, בסימון הטריטוריה, האם הוא צורך בריא שמקדם אותנו או שמא מעיד על משהו מקולקל בנו.

3. הסביבה ואני- מבט מחודש

✓ נחלק את המדריכים לזוגות ונשלח אותם לכמה דקות של שוטטות בחוץ, אם בשטח ואם באזור בנוי. נבקש מהם להתבונן התבוננות מחודשת בסביבתם ולחזור כאשר באמתחת כל אחד מהם 3 רעיונות לפעילות המתאימה למקום ומשתמשת נכון בסביבה.

✓ נרשום בגדול את הרעיונות שעלו ונסכם.

לעובדה ולשומרה

מטרת הפעולה: החניך יבין שע"י שמירה על הטבע אנחנו שותפים לבריאה.

מבנה הפעולה:

1. ענווה וכבוד ביחס לבריאה.
2. לשומרה.
3. לעובדה- שותפים למעשה הבריאה.

מהלך הפעולה:

1. ענווה וכבוד ביחס לבריאה.
*ציור הבריאה-
- נפתח את הפעולה בקריאה של הפסוקים הראשונים בספר בראשית שמתארים את בריאת העולם.
נפרוס 7 דפים בשורה ארוכה ונדביק אותם אחד לשני, ניצור רצף של דפים.
נחלק לחניכים צבעים (שלפחות של חניך יקבל צבע) ונקריא את בריאת העולם ובכל שלב החניכים יציירו את הנברא באותו יום (ניתן לחניכים זמן לצייר). ובסוף נקריא את הים שבו האדם נברא.
- נפתח דיון קצר:
-למה האדם נברא אחרון?
מה זה מלמד אותנו ביחס שלנו לבריאה?
- כדי לחדד את העניין נספר לחניכים את המדרש שאם לא זכה האדם יאמרו לו יתוש קודמך- ז"א שאם אדם לא התנהג בצורה שמכבדת אותו ביחס לכל דבר. אבל אפשר להדגיש ביחס לטבע יאמרו לו יתוש קודמך- כדי ליצור אצלנו ענווה ולישב אותנו במקומנו.
- *נקריא את הסיפור על הילד והדיונה, ונדגיש את השאלה בסוף- הדיונה הייתה מאושרת? נפנה את השאלה לחניכים.
- נעלה את הדילמה שמצד אחד אנחנו צריכים לכבד את הטבע ומצד שני להשתמש בו.
נשאל את החניכים איך אפשר לפתור דילמה זו.
- לא נסכם את התשובות אבל נמקד את השאלה בשאלה אם בשבילי נברא העולם או אני עפר ואפר.
*נשים בשתי הכיסים פתק אחד- בשבילי נברא העולם, ופתק שני- אנוכי עפר ואפר.
- לומר לחניכים שהרבי מקוצק אמר שהאדם צריך להחזיק את שתי הפתקים האלו תמיד בכיסו.
- ונשוב לדילמה אך בדרך של השאלה איך אפשר להחזיק את שני הפתקים האלה בו זמנית- להראות שלכאורה זה סותר כמו הדילמה הנ"ל...
- נסכם- שהסוד הגדול של חיבור בדברים הוא **ענווה**:
כשאמר בשבילי נברא העולם אין הכוונה בקריאה של גאווה שאנחנו יכולים לעשות הכל אלא בשבילי=
בגללי. ואם העולם נברא בגללי ז"א שיש לי תפקיד- **לשמור** עליו.

וכן גם הדילמה של הדיונה שלפני כל מעשה שלנו אנחנו צריכים לראות אם הצורך הוא אמיתי ולא מתוך אגואיסטיות, חשיבה רק על מה שטוב ונוח לי.

-כאשר הקב"ה הניח את האדם בעולם נאמר לו שעליו לעובדה ולשמרה (בראשית ב, טו)
*הצילו שריפה-

נאמר לחניכים שיש בביתם שריפה ח"ו ועליהם להוציא 2 דברים שהכי חשובים להם (לא משנה המשקל) ניתן לחניכים כמה דקות לחשוב.

כל חניך יבחר את הדברים שחשובים לו, ונעשה סבב וכל חניך יספר מה הוא יוציא איתו מבייתו.
-סיכום- אנחנו שומרים על דברים שחשובים לנו. הטבע הוא מתנה יקרה וחשובה ולכן אנחנו שומרים ומגינים עליה.

3. לעובדה- שותפים למעשה בראשית

החלק הזה חשוב מאוד בכל המעריך.

לתת לחניכים להיות שותפים לבריאה במעשה ידיהם.

*גינה לי-

נקים עם חניכים גינה באזור הסניף- לפני הפעולה מוצאים אזור בסניף המתאים לגינה, מנקים את השטח, מגדרים אותו ותולים שלט: "הגינה של קבוצת נירים" לאחר מכן, כדאי להתייעץ לוברר אלו צמחים מתאימים לשטח המסוים שלכם (כל חנות פרחים שכונתית- המוכר ישמח לעזור לכם), אלו ירקת מתאימים לעונה? מה מצריך הטיפול בהם? שותלים מה שבחרתם, עושים שלטים לכל צמח (שתדעו מה גדל איפה...)
והכי חשוב- יושבים עם החניכים ועושים חלוקת עבודה בין החניכים ומדגישים להם שהם אחראים לגינה הזאת לאורך כל השנה וכו'...

-חשוב להדגיש שכל פעולה של טיפוח ואכפתיות לסביבה אנחנו שותפים למעשה בראשית.

"מלוא כל ארץ כבודו"

מטרת הפעולה: החניך יבין אלוקות וחיות בכל הבריאה וכולה שרה לה' יתברך.

מבנה הפעולה:

1. הקב"ה טבע את "עצמו" בטבע.
2. החיות והשירה בבריאה.
3. התבוננות מביאה לידי אהבה ויראת ה' יתברך.

מהלך הפעולה:

1. הקב"ה טבע את "עצמו" בטבע.
בשלב הראשון של הפעולה נסביר לחניכים את המשמעות שאנחנו יכולים ללמוד על האדם מהדבר שהוא יוצר ז"א שאדם משאיר את חותמו בדבר שהוא יוצר/ עושה.
ואחרי שלב זה נשווה את ההבנה הזאת לבריאה של ה' יתברך שבכל דבר בבריאה יש בו אלוקות- יש בו את ה' יתברך.
*נחש מי-
נראה לחניכים תמונה של חפץ ונשאל אותם- מה אנחנו יכולים לדעת על האדם שיצר את הדבר הזה?
מחשב- אדם חכם, בעל חוש טכני, מבין בחשמל, אדם מחושב.
שולחן- מוכשר, יצירתי, יכולות מדידה.
אווירון- מבין בחשמל, סובלן, חכם.
מאכל משובח- בעל מראה יפה, יודע לבשל, חוש אסתטי, אוהב יופי, חוש טעם מפותח, מכיר את כללי הבישול.
ספר- קיצו"ש- (קיצור שולחן ערוך)- אדם בעל ידע תורני אדיר, צדיק, מקיים הלכה, תלמיד חכם.
(אם לחניכים נגמרים הרעיונות אפשר לעזור להם, אך לוודא שהם מזוהים עם הרעיון).

סיכומים

- דרך התבוננות בדבר אפשר ללמוד על מי שיצר אותו- תכונות, כישורים, אישיות.
- נסביר לחניכים שאותו העניין נמצא בבריאה שה' יתברך יצר ונקריא להם את הקטע שה' יתברך צייר את הבריאה (בנספחים)

2. החיות והשירה בבריאה.

- *נפתח דיון קצרצר- אם השמש, האבנים, הצמחים והנהרות הם דוממים או הם חיים?
התשובה המשוערת שהכל דומם, ואם החניכים לא עונים כך- מה טוב, אבל שינסו להסביר למה הם חושבים כך.

-אסביר לחניכים שאם ה' יתברך טבע את "עצמו" בטבע ז"א שהוא נמצא שם והדברים לא דוממים כנראה לעין.

נחזק את עניין זה ע"י שירת הבריאה- נספר לחניכים קצת על פרק שירה- שהיא שירה שכל הבריאה שרה לפני ה' יתברך כל יום וחושפת לאדם את השירה המיוחדת של כל חלק בבריאה.

*משחק הזיכרון- (בנספחים)

למצוא זוגות- החיה שאומרת ודבריה.

לדוג': שמים אומרים- "השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידי..."

שמה שצריך לציין לחניכים שבמשחק מופיע רק חלק מהשירה. (אפשר לקרוא עם החניכים את כל פרק שירה ולספר להם על הסגולות שמובטחות בקריאה מתמדת בכל יום- אפשר להכין את פרק שירה כצ'ופר לחניכים.)

אחרי שנגענו בחיות שבקטע ננסה להכניס את החניכים "לראש" של הדברים בטבע כדי שיוכלו לראות את הדברים בצורה קרובה לחייהם.

*טאבו- (בנספחים)

החניך יקבל פתק עם סיטואציה והוא יצטרך להדגים אותו ע"י מילים והצגה לחניכים בלי שלוש מילים עיקריות ושאר החניכים צריכים לנחש את הסיטואציה.

3. התבוננות מביאה לידי אהבה ויראת ה' יתברך.

בשלב הזה של הפעולה אנחנו רוצים לפתוח את העיניים של החניכים וליצור אצלם התפעלות מהבריאה.

*אוסף עלים-

אם יש אפשרות לשלוח את החניכים לסביבה הקרובה ושהחניכים יאתרו סוגים שונים של עלים ז"א בצבעים שונים, בגדלים, בצורות... (אם אין אפשרות כזאת אז אנחנו נביא/ נציג אותם לחניכים וניצור אצלם חוויה של התפעלות "מהכישרון" של ה' יתברך.

*פירות וירקות-

נביא לחניכים מס' פירות ומס' ירקות. (לפני שנגיש את הדברים לחניכים נעבור אנחנו תהליך של התבוננות על הפרי והירק ונחשוב מהגורם לנו התפעלות מן הירק והפרי.)

נציג את המחשבות שלנו לחניכים. אפשר להתייחס-

- לצבע- לדוג' פלפלים בשלל צבעים... הצבע מיפה את הפרי, הכתום המדהים של התפוז וכו'...
- לטעמים השונים- אפשר לחתוך לחניכים חתיכות קטנות מהפרי/ הירק שיטעמו...
- לצורה- לדוג' רימון- צורה מופלאה- וכו'
- לחוכמה שחבויה- לדוג' קיווי- מבחוץ מכוער וגם המגע שלו, כדי לגדל פרי עדין ויפה מבפנים. אגוז קשה מבחוץ ובאותו רעיון- כדי לשמור על הפרי הרך.

- להראות שה' יתברך חשב על כל פרט ופרט.

(אפשר לבקש מכל חניך להביא לפעולה פרי/ ירק שמיוחד בשבילו ולהציג אותם לקבוצה.)

אפשר לסכם בדברי הרמב"ם הנפלאים:

האל המכובד והנורא הזה מצווה לאהבו וליראה אותו שנאמר: "ואהבת את ה' אלוקיך".
והרמב"ם שואל: והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו ושעה שאדם יתבונן במעשיו ובברואיו הגדולים ויראה
מהם חוכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע את ה' הגדול.

העולם שבתוכי

מטרת הפעולה:

החניכים יבינו שבטבע נמצא בתוך האדם (האדם הוא עולם קטן) ושבעזרת הטבע אנחנו לומדים להיות יהודים יותר טובים.

מבנה הפעולה:

1. האדם הוא עולם קטן.
2. 4 יסודות בעולם, 4 יסודות באדם.
3. ללמוד איך לחיות המחיות.

מהלך הפעולה:

1. האדם הוא עולם קטן.
*לפתוח דיון קצר האם יש קשר בין האדם לטבע? אפשר לעשות זאת ע"י מתודה – להביא חתיכת ענף ולשאול אם יש קשר בין הענף לאדם?
–לא לסכם את הדיון רק להעלות את המחשבות של החניכים ולומר שבהמשך הפעולה נברר יותר...

*להתאים חלקים מהטבע (מהסביבה הקרובה) לאיברים של האדם ברובד הפיזי – לחלק את הקבוצה ל-2 קבוצות ולתת לכל קבוצה רשימה של איברים בגוף האדם (בנספחים) והמשימה של החניכים למצוא בסביבה הקרובה חלקים מהטבע שדומים לאיברים 'לדוג' עיניים – עלים (הדברים לא חייבים להיות מדויקים צריך רק ברמת הדמיון). החניכים לא צריכים להביא את החלקים אלא רק להשוות את הדברים.
– בשלב זה החניכים מבינים שיש קשר חיצוני בין הטבע לאדם.

נעמיק את העניין ע"י מדרש מאבות דרבי נתן (בנספחים)
*לחפש את הצד השני –

כל חניך מקבל חצי פאזל של חלק שלם, וצריך למצוא את החלק השני.
בצד אחד יש חלק שהוא בעולם ובצד השני חלק שבאדם.
לדוג' דם (שהוא מחיה) – מים חיים

(אם יש קצת חניכים לא חייבים לעשות את כל הפאזלים וגם חניך אחד יכול לקבל כמה חלקים)
אחרי שכל החניכים מצאו את כל חלקי האיברים מניחים אותם ברצפה שלמים, ומקריאים להם את המדרש מאבות דרבי נתן.

כדי לחזק את העניין ניתן להם לחשוב בעצמם על דברים לקשר שלהם לאדם.
*משחק הנברט –

כל הקבוצה עומדת במעגל ובפנים חניך אחד שבידו בקבוק פלסטיק. החניך שבמרכז המעגל נעמד ליד אחד החניכים שבמעגל החיצוני ואומר דבר שנמצא בטבע והחניך שמכוון כנגדו צריך לומר איך זה נמצא באדם.

צריך שיהיו 10 שניות בין החניך שאומר לבין החניך שזה מכוון כנגדו (כדי שיהיה זמן לחשוב) בגלל שהמשימה הזאת קצת מורכבת אפשר לעשות כמה ניסיונות ולתת כמה דוגמאות.

2. 4 יסודות בעולם, 4 יסודות באדם.

*נשאל את החניכים מהם 4 היסודות שבטבע.

אם הם ידעו- מה טוב.

ואם לא (וגם אם כן)- ניקח 4 חפצים שממחישים את 4 היסודות.

אש- נר

מים- בקבוק עם מים.

אורי- כלום.

עפר- אדמה.

וליד כל אחד אפשר לתלות את שם היסוד.

לדבר קצת על היסודות שכל דבר עשוי מהם כדברי הרמב"ם (בנספחים).

אנחנו בפעולה נתמקד ב-2 היסודות הקיצוניים **אש ועפר**.

-בשלב זה של הפעולה אנחנו יורדים יותר לעומק העניין ומסבירים שגם היסודות של הטבע נמצאים בתוכנו והם משקפים ברובד יותר עמוק את התכונות שלנו (מבוסס על דברים של הרב חיים ויטל- עץ החיים -בנספחים).

כמו שבטבע **האש** היא יסוד שמחמם, שורף ומתפשט, מאיר ועולה למעלה. כך באדם- יש תכונות אלו.

כשהאדם מתלהב, ההתלבנות שלו מתפשטת. יש לו יכולת להעניק חום ואהבה לאנשים,

יש לאדם יכולת להאיר לאנשים את הדרך. ובאותה מידה יכול לשרוף דברים טובים וכו'.

ויסוד ה**עפר** הוא יסוד שמצמיח, מקבל ונותן. מקבל מן השמים גשם ונון לפרחים מרחב מחיה, מקום לגדל את השורשים, נוזלים.

העפר מכבה את האש, יבשה נמצאת במקומות נמוכים- שפלה, זולה, מתפזרת עם הרוח.

אחד היסודות הדומיננטיים (ז"א כמעט כל חפץ עשוי מעפר).

כך גם באדם יש תכונות אלו- יש לו יכולת להצמיח אנשים, לגדל. הוא מקבל ונותן- מקבל- מהמשפחה, הורים וחברים. ונותן- לסביבתו.

האדם יכול לכבות את האש שלו- ז"א את ההתלהבות שלו על ידי עצלות, לפעמים אדם מתפזר כשמוטלות עליו הרבה משימות, שפלות- ענווה. האדם הוא אחד היסודות הדומיננטיים בעולם. (הדברים מבוססים על

כבתי הרב חיים ויטל, תלמידו של האר"י זצ"ל, שערי קדושה- בנספחים)

*משחק אסוציאציות-

נחלק את החניכים לשני קבוצות, כל קבוצה תעסוק ביסוד אחד- אש ועפר.

נחלק להם דף שרשום עליו היסוד שלהם והשאלה- המם התכונות של אש/ עפר. החניכים יצטרכו לעבור בסניף ולשאל בין החניכים את השאלה הנ"ל.

להקציב זמן של כ-7 דקות ולאסוף את החניכים.

כל קבוצה תקרא את הרשימה של התכונות שהתקבלה (אם יש תכונות שמופיעות למעלה ולא נאמרו נציין אותם).

-נפתח את התכונות של 2 היסודות ונסביר אותם ביחס לאדם, (בדומה למשימה הקודמת עם הנבוט רק ברמה עמוקה יותר של תכונות).

אחרי שדיברנו על העניין נחזק את העניין ע"י הגשמה של הדברים, נוריד אותם לאדם עצמו. ע"י אחת מהמתודות הבאות:

- א. לצייר דמות מעיתונים- לחלק לכל קבוצה מהקבוצות של 2 היסודות דפים בגודל A3. להביא לחניכים הרבה עיתונים (כמובן לבדוק לפני שהכל ראוי שהחניכים יראו) והם צריכים לצייר דמות בעזרת העיתונים שמאפיינת את הדמות שלהם- אש/ עפר.
- ב. יום בחיי האדם- החניכים יצטרכו לספר יום בחיי האדם של היסוד שלהם מהרגע שהוא קם עד הרגע בו הוא ישן.
- ג. הצגה- להציג את הדמות של היסוד שלהם ע"י הצגה. כמובן שהפקיד שלכם המדריכים שהיסודות יובנו להם טוב. ובשעה שהחניכים מגשימים את המושגים אתם צריכים לתת לחניכים דוגמאות או ממש לעזור להם ליצור דמות מהיסוד.

החניכים יציגו את הדמויות שהם יצרו בכל דרך.

3. ללמוד איך להיות מהחיות.

*בחירות- כל חניך מקבל פתק עם שם של חיה ומידה טובה שאפשר ללמוד מהחיה ומדבקה. (בנספחים). נסביר לחניכים שאנחנו עושים בחירות, בוחרים את החיה בעלת המידות החשובות ולאחר שכל חניך (או 2 חניכים) יציג את החיה שהם קבלו. כל חניך יחשוב איזו חיה התכונה שלה משמעותית בשבילו. וידביק את המדבקה שהוא קבל על החניך שמייצג את החיה הנבחרת. (חוץ מהחיה שלו כמובן...)

-אם יש אפשרות שכל חניך/ חיה יקבל מדבקה אחת לפחות ואז פשוט להדגיש שהעניין שמכל חיה אפשר ללמוד ע"פ המדרש שאלמלא ניתנה תורה לישראל היינו לומדים מידות מחיות (בנספחים) ערכין ק: ואין הקב"ה בורא סתם דברים בעולמו.

וחשוב לציין שאנחנו לא צריכים להיות כמו חיות אלא ללמוד מהן.

אם זכה אדם אומרים לו: אתה קדמת לכל מעשה בראשית, ואם לאו
אומרים לו: יתוש קדמך, שלשול קדמך.
מדרש רבה ויקרא יד'

פעם אחת היתה דיונה.
והיא אהבה ילד קטן אחד.
וכל יום הילד היה בא ומשחק בדיונה.
והילד אהב את הדיונה, מאוד מאוד.
והדיונה היתה מאושרת .

אך הזמן חלף לו, והילד הלך וגדל.
ולעתים קרובות הדיונה נשארה לבד. ואז, יום אחד, בא הילד אל הדיונה.
והדיונה אמרה: "בוא, ילד, בוא תשחק בחול,
ותתגלגל במורד ותהיה מאושר."
"אני יותר מדי גדול בשביל לשחק בחול,"
אמר הילד. "אני רוצה לשחק במשחקים של גדולים,
במכוניות ובאופנועים". והדיונה אמרה:
"בוא ותשתולל בין החולות, ותהיה מאושר ."

והילד חזר לשחק בין החולות.
והדיונה היתה מאושרת .

אבל הילד הלך ולא חזר הרבה זמן.
והדיונה היתה עצובה.

ואז יום אחד, הילד חזר. והדיונה רעדה מרוב שמחה.
ואמרה: "בוא, ילד, תשחק בין החולות שלי, ותהיה מאושר."
"אני יותר מדי עסוק בשביל לשחק בין החולות,"
אמר הילד. "אני רוצה אישה ואני רוצה ילדים,
ובשביל זה אני צריך בית. את יכולה לתת לי בית?"
"אין לי בית", אמרה הדיונה, "המדבר הוא ביתי.
אבל אוכל לתת לך חלקת מדבר, בה תבנה את ביתך,
ותהיה מאושר."
והילד בנה לו בית בחלקת הקרקע שקבל מהדיונה.
והדיונה היתה מאושרת.

אבל הילד הלך ולא חזר הרבה זמן.
והדיונה היתה עצובה.

וכשהוא חזר, הדיונה כל כך שמחה,
שבקושי הצליחה לדבר.
"בוא, ילד, תשחק בין החולות", היא לחשה.
"אני יותר מדי מבוגר ומודאג בשביל לשחק"
אמר הילד. "יש לי משפחה ואני צריך כסף
כדי לפרנס את אשתי וילדי. את יכולה לתת לי כסף?"
"אני מצטערת", אמרה הדיונה, "אין לי כסף, יש לי רק חול.
קח את החול שלי, ילד, תמכור אותו.
כך יהיה לך כסף לפרנס את משפחתך, ותהיה מאושר."

ואז הילד הפך את הדיונה למחצבה,
מכר את החול, והיה לו כסף לפרנס את משפחתו.
והדיונה היתה מאושרת...
אבל לא ממש מאושרת.

אבל הילד הלך ולא חזר הרבה זמן.
והדיונה היתה עצובה.

ואחרי הרבה זמן, הילד חזר שוב.
"אני מצטערת, ילד, לא נותר לי שום דבר לתת לך -
המדבר כבר נעלם מזמן, לא אוכל לתת לך חלקת קרקע.
החול שלי כבר איננו, לא אוכל לתת לך אותו כדי שתמכור אותו.
אני מצטערת", אמרה הדיונה. "הלוואי שיכולתי לתת לך משהו...
אבל לא נשאר לי כלום. אני סתם מחצבה זקנה ונטושה. אני מצטערת."
"אני לא צריך הרבה", אמר הילד, "יש לי כבר בית וכסף.
אני רק זקוק למקום שבו אוכל להשליך זבל."
"אם כך", אמרה הדיונה, "אם כך, מחצבה זקנה ונטושה כן יכולה לעזור לך.
תוכל לשפוך את הזבל במחצבה."

והילד הפך את המחצבה למזבלה.
והדיונה היתה מאושרת?

עלון מורשת

גיליון 40 פרשה לך-לך / פיקדון או השחחה - חוק הפיקדון לאור היהדות
מאת שמואל חן - מנכ"ל אקופורום - פורום המשק והכלכלה למען איכות הסביבה בישראל.

ויקח ה' אלוקים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה (בראשית ב, 15)

בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את האדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן, ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הן, וכל מה שבראתי בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי, שאם תקלקל אין מי שיתקן אחרריך (קהלת רבה, ז)

אמר רבי אחא: יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים, שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא ניתנו אלא ברמיזה (בראשית רבה, פרשה ס סימן ח)

מדרשו של רבי אחא, המתייחס לניגוד שבין אריכות הסיפור המקראי של שיחת אליעזר, עבד אברהם, עם הורי רבקה לעומת השפה הלוקונית הקצרה בה נכתבות מצוות בדרגת חשיבות עליונה, ממחיש את חשיבותו של ספר בראשית שזה עתה התחלנו בקריאתו כמתווה הדרך המוסרי של דיני התורה המובאים בספרים הבאים, בבחינת דרך ארץ קדמה לתורה.

אשר על כן חשוב מאד להעמיק במסרים המובאים בספר זה זאת על מנת להבין את כל המערכת המוסרית עליה מושתתת המערכת המשפטית הסבוכה המופיעה בספרים שאחריו.

אכן פתיחתו של ספר בראשית, לאחר תיאור הבריאה, עוסקת ביחסים שבין האדם לבריאה ובאופן מאד ברור מדגישה כי בורא העולם מנחה את האדם הראשון מצד אחד לעבדה - לפתח את האדמה והסביבה בו הונח אך מאידך גיסא לשמרה ולא לרדות בו רדיית יתר. באופן שאינו משתמע לשני פנים מזהיר הבורא את האדם כי הוא בעצמו יישא בתוצאת מעשיו, לא בבחינת שכר ועונש כי אם בבחינת פעולה ותוצאה. פעולה שלילית - תוצאה שלילית, שאם תקלקל אין מי שיתקן אחרריך. בעולם המודרני היינו אומרים כי הבורא הנחה את ברואיו להתייחס לעולם בדרך של פיתוח בר קיימא (Sustainable Development). התייחסות זו לסביבה מאפשרת פיתוח תוך כדי שימוש במשאבי הטבע מחד גיסא ושימור משאבי הטבע ומניעת כלייתם מאידך גיסא.

ב-1992, 20 שנה לאחר התכנסותם ההיסטורית של מנהיגי העולם ב-1972 בשטוקהולם במסגרת פסגת כדור הארץ הראשונה, התכנסו שוב מנהיגי העולם בריו דה ז'ניירו שם החליטו על אג'נדה 21, אסטרטגיית פסגת כדור הארץ להצלת הפלנטה שלנו. שם גם טבעו את המושג פיתוח בר קיימא. בכינוס זה הביעו כל מנהיגי העולם את החשש מהנזק לסביבה שנבע ממרוץ הכלכלה העולמית לכוון ההתעשרות על חשבון הסביבה. בריו הבינו מנהיגי העולם כי לנעשה בצידו האחד של העולם יש גם השפעה על צידו השני. ועוד הבינו כי הפעילות העסקית והכלכלית חייבת להתבצע תוך הערכה מתמדת של השפעת פעילות זו על הסביבה. הובהר מעל לכל ספק כי סביבה בריאה וכלכלה בריאה אינם מסלולים מקבילים. העולם חייב לפעול בדרך של פיתוח בר קיימא אם חפץ חיים הוא.

עשר שנים אחרי ריו, בשנת 2002, יתכנסו שוב מנהיגי העולם לבחון את קיומה של אג נדה 21 ולגמרי לא ברור האם גם העולם העסקי - כלכלי - תעשייתי הפנים את המשמעות של לעבדה ולשמרה. גם העולם העסקי - תעשייתי בישראל יבחן ולגמרי לא ברור האם התעשייה הישראלית ככלל, חושבת על קיימות (Sustainability) או שהיא בוחנת הכל דרך החור של הגרוש. חלק מהאנשים בתעשייה זו שוכחים שגם הם וגם ילדיהם מצויים בתוך הסביבה בה הם פועלים ואם ישחיתו ויקלקלו לא יהיה מי שיתקן אחריהם.

הקלקול - ההשחתה היא תוצאת פעולתו המאוד ברורה של התכשורת או הימנעות מפיתוח בר קיימא. לא לחינם, כצו הפוך ל- לעבדה ולשמרה, מזהירה התורה בספר דברים את היוצאים למלחמה על עיר עוינת לא תשחית את עצה... כי האדם עץ השדה... (דברים כ, 19). לא לחינם הרחיבו חז"ל איסור זה למצוות בל-תשחית האוסרת השחתה של כל כלי או חומר שעדיין ניתן למחזר אותו ו/או לעשות בו שימוש חוזר. ספר החינוך, העוסק בהבנת המצוות וטעמם, כותב בדיונו במצווה זו: זהו דרך החסידים ואנשי מעשה אוהבים שלום ושמחים בטוב הבריות... ולא יאבדו אפילו גרגר של חרדל בעולם וייצר עליהם בכל אבדון והשחתה

תוצאו - זהו עיקרו של חוק הפיקדון החדש אשר עשוי להביא למיחזור של כ- 900 מיליון מיכלי משקה בשנה וימנע את הוספתם להרי הזבל שבארצנו. אי לאותם תעשיות שהשחיתו והתנגדו לחוק זה. אי לאותם חברי כנסת של ש' ש' ששכחו תורה מהי וקלקלו ומנעו את החלתו של חוק זה על מיכלי משקה בנפח של 1.5 ליטר ומעלה (רובם הגדול של מיכלי המשקה בישראל הם בנפח זה).

בפרשת נח ובפרשת וירא אשר ייקראו בבתי הכנסת בשבועות הקרובים נלמד כי הסביבה הפיסית והסביבה החברתית משולבות האחת בשניה כזוג תאומות סיאמיות. חברה מושחתת חברתית אינה ראויה לקיום פיסית וכן ההיפך. פעמיים, פעם בדור המבול ופעם בסדום, תישחת הארץ לאחר שהחברה השחיתה מעשיה. השורש שנבחר במקרא לתיאור המצב הוא ש.ח.ת. הרב שמשון רפאל הירש (1808 - 1888), שהשתמש רבות במחקרו המדעי-תורני את המקרא בתורת קרבת ההגאים, מציין כי שחת קרוב ל שחד - הכורה שוחה לדיין בדרכו לשפוט צדק, וקרוב ל שחט - הכורה שוחה לדרך החיים. עיקרו של דבר, כל רצונו של המשחית הוא לתת מכשול או מעצור לפני ההולך בדרך, לעצור אותו בדרכו אל מטרתו ולהביא עליו אבדון. ותשחת הארץ לפני האלוקים ותמלא הארץ חמס. וירא אלוקים את הארץ והנה נשחטה, כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ. ויאמר אלוקים לנוח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם, והנני משחיתם את הארץ (בראשית ו 11-13).

מירב פרשני המקרא מזהים את השחיתות של דור המבול כשחיתות חברתית שבשיאה הופכת ל חמס - גזל. אין השחיתות מביאה להשחתת הארץ ביום אחד. זהו תהליך שבו באופן איטי אך בטוח החברה מובילה את עצמה להרס המרקם העדין של החברה ובסופו של דבר לאבדון. באופן דומה לדור המבול גם אנשי סדום משחיתים את דרכם החברתית והבורא משחית את ארצם.

אין זה מקרה שהפרשה המופיעה לאחר פרשת המצוות החברתיות של התורה, פרשת בהר, עוסקת בתוצאת אי-שמירת מצוות אלו. פרשת המצוות החברתיות עוסקת במנגנונים המונעים ניצול מוחלט של החלש בחברה על ידי החזק. כך, היא מחייבת את שחרור העבדים בשנת היובל, מונעת ניצול יתר של הקרקע ומחייבת שמיטת כספים בשנת השמיטה, אוסרת באופן חמור על נטילת ריבית ואוסרת על הונאה מכל סוג שהוא. פרשת בחוקותי המופיעה מיד לאחר פרשת בהר, ולעיתים רבות נקראת יחד איתה, מציינת כי אי-שמירת המצוות האלה תוביל את העם בסופו של דבר לפיזור בעמים תוך כדי נטישת הארץ והפיכתה לשממה. אין זה עונש במובן הרגיל, זוהי תוצאת ההשחתה הפיסית והחברתית, זוהי תוצאת ההליכה בדרך שאינה דרך של קיימות.

לימוד מעמיק של סיפורי בראשית מלמד גם על העיקרון האופטימי של התשובה או התיקון. למרות ההשחתה יש דרך לחזור לעולם בר קיימא. בסיפור המבול הבורא יוצר גרעין ביולוגי וחברתי שאינו מושחת על מנת שזה ינצל מההשחתה ויקים עולם טוב יותר אחרי הקטסטרופה שניחתה על העולם. נוח, אשתו ובניו שלא היו שותפים לשחיתות החברתית מצוים לארגן גרעין ביולוגי שישרוד את המבול ולאחריו יקים עולם טוב יותר. מתוך סדום הפוכה והעשנה זוכר אלוקים את אברהם איש החסד ומשלח את לוט ובנותיו שבדרך של חסד מביאים להשתלשלות שושלת אנושית חדשה ששיאה בדוד המלך. גם את העם הדואב בגלויות עתיד הבורא לזכור ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלוקים אני ה' (ויקרא כו, 45).

סיכומו של דבר, התבוננות מעמיקה אל פרשיותיה הראשונות והמופלאות של התורה מביאות להבנה כי חברה שאינה דוגלת בערכים של פיתוח בר קיימא לא תוכל לקיים את עצמה וסופה להתכלות הן חברתית והן פיסית. למרות האופטימיזם המועבר אלינו באשר לאפשרויות התיקון גם לאחר הקטסטרופה, טוב יעשו קברניטי הכלכלה והחברה הישראלית אם ייבחנו את דרכיה ויתקנו עוד לפני המבול.

• שמואל חן הוא מנכ"ל אקופורום - פורום המשק והכלכלה למען איכות הסביבה בישראל ועורך אחראי של ירוק כחול לבן המגזין לאיכות הסביבה.